



לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

# דף שבועי

פרשת ואתחנן, תשע"ד  
מספר 1080

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות  
ע"ש הלנה ופאול שולמן

## עבודה זרה – סדין אדום ביהדות

### אלישי בן-יצחק

אחד העניינים המוזכרים בפרשה הוא סוגיית עבודה זרה, ואימוץ א-לוקים אחרים. המתבונן בציווים על עבודה זרה אינו יכול שלא לחוש את הקיצוניות, הקנאות וההרחקה האבסולוטית מן האלילות. כך למשל אנו מוצאים: "אֵפֶד תִּאָבְדוּן וְנִתְצַתֶּם אֶת-מִזְבְּחֵיכֶם וְשִׁבְרֵתֶם אֶת-מִצְבְּתֵיכֶם... תִּשְׂרְפוּן... תִּגְדְּעוּן וְאִבְדֶּתֶם אֶת-שְׁמֵי" (דב' יב: ב-ג) ולא רק להשמיד ולאבד, תובעת התורה, אלא גם "וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם" (דב' ד: טו) "פֶּן-תִּשְׁחַתּוּן וְעִשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל" (דב' ד: טז) היא מכנה את האלילות "תועבה" (דב' ז: כו) ועל המצבה נאמר: "אֲשֶׁר שָׁנָא ה' אֱלֹהֵיכֶם" (דב' טז: כב).<sup>1</sup> יתרה מזו, הרמב"ם, בספרו מורה נבוכים, מלמד כי מגמתה המרכזית של התורה היא עקירת עבודה זרה:<sup>2</sup> "כיון שהיתה מטרת כל התורה וצירה אשר עליו היא סובבת הוא סילוק עבודה זרה ומחיית עקבותיה". על מהות ההרחקה מעבודה זרה משמיענו הרמב"ם בספרו ההלכתי עיקר הציווי בעבודת כוכבים שלא לעבוד אחד מכל הברואים לא מלאך ולא גלגל ולא כוכב ולא אחד מארבעת היסודות ולא אחד מכל הנבראים מהן.<sup>3</sup>

החזרה על איסור עבודת אלילים פעמים רבות כל כך בתורה,<sup>4</sup> מעוררת תהייה: מה חמור כל כך בעבודה זרה שהתורה ראתה לשוב ולהדגיש את איסורה בכל דרך אפשרית? ומדוע מכנה אותה התורה בכיטויים חריפים כל כך? כדי להשיב על שאלה זו, נתבונן באבות דברי נתן (נוסחה א, לד). שם מתוארים עשרה דברים שנקראו 'חיים'. הראשון הוא הקב"ה: "וְהָאֱלֹהִים אֲמַת הוּא-אֱלֹהֵי לְקִיָּם חַיִּים" (יר' י: 5) הוא מקור החיים כולם, וכל הנובע ממנו הוא חיים. בהמשך הרשימה אנו מוצאים את התורה<sup>6</sup> ואת עם ישראל.<sup>7</sup> אם נצעד צעד אחד נוסף לעבר שני מושגים רוחניים מופשטים הרי עולם התורה מושתת בין היתר על טומאה וטהרה. שני מושגים קוטביים זה לזה. ביסוד מונחים אלו מצוי הגרעין של ההבדל בין החיים לבין

\* עו"ד אלישי בן-יצחק, מוסמך במשפטים מטעם האוניברסיטה העברית, בעל משרד עורכי דין ומרצה במכללת שערי משפט. יהיו דברינו כאן לע"נ הילדה תהילה חיה בת מיכל, שנפטרה בדמי ימיה. תנצב"ה.

1 וראו עוד: דב' יב: כט-לא.

2 רמב"ם, **מורה נבוכים**, חלק שלישי, פרק לז [מהדרות קאפח].

3 **משנה תורה**, הלכות עבודות כוכבים וחוקותיהם, פרק ב הלכה א.

4 ראו: רמב"ם הלכות עבודת כוכבים וחוקותיהם, בפתח דבריו הוא כותב: "יש בכללן נ"א מצוות, שתי מצוות עשה, ומ"ט מצוות לא תעשה".

5 וכן גם ראו: "פִּי-עַמֶּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרֶךְ נְרָאָה-אוֹר" (תה' לו: י), עוד ראו בהקשר זה מהר"ל, **דרך חיים** ו: ח: "כי הוא יתברך אחד בלבד ואין זולתו, ולפיכך המציאות והחיים שיש לאדם ולכל הנמצאים, מפני שהוא יתברך א-לוקים חיים נתן חיים לדבקים בו, ואין לנמצאים מצד עצמם דבר כי אם מה שמשפיע להם הא-ל יתברך".

6 על זו הדרך מוצאים אנו בחז"ל בהרבה מקומות שהתורה נקראת 'חיים', כך למשל: "עֵץ חַיִּים הִיא לַמְחַיִּימִים בְּהָ" (מש' ג: יח); "מַרְבֵּה תוֹרָה מַרְבֵּה חַיִּים" (אבות ב: ז); "גְּדוּלָה תוֹרָה שֶׁהִיא נוֹתֵנָת חַיִּים" (אבות ו: ז); "אֵין עֵץ חַיִּים אֵלָא תוֹרָה" (בבלי ברכות לב, ב). בהקשר זה ראו גם המעשה המובא במסכת ברכות - הויכוח בין ר' עקיבא לבין פפוס בן יהודה (בבלי, ברכות, סא, ב); וכן הקב"ה...נתן תורה לישראל סם חיים לכל גופו" (בבלי עירובין נד, א); "ת"ר: 'ושמתם' - סם תם, נמשלה תורה כסם חיים" (בבלי קידושין ל, ב).

7 שנאמר "וְאֵתֶם הַדְּבָקִים בְּהָ אֱלֹהֵי לְקִיָּם חַיִּים פְּלֶלֶם הַיּוֹם" (דב' ד: ד).

היעדרם. טומאה מצויה בכל מקום שאנו נתקלים בהיעדר חיות, מצב זה של היעדר נתפס בהלכה כטמא, כך למשל אבי אבות הטומאה הוא המת.<sup>8</sup> מכאן שמהות הטהרה והקדושה נעוץ בכח החיים.

מעייין החיים הנובע ממקור עליון מפעם כמעט בכל מקום ביהדות כך למשל, כשפונים אל עולם הנורמה היהודי, אל ההלכה. גם שם נמצא את אותו העקרון של המשכיות וחיות. הכיצד? מקורה של המילה 'הלכה' נגזר מהמילה 'הלוך', כך משמיענו ר' נתן בן ר' יחיאל מרומי, בספר הערוך:<sup>9</sup> "דבר שהולך ובא מקודם ועד סוף, או שישראל מתהלכין בו".<sup>1</sup>

ההלכה לא נחתמה, ולעולם לא תיחתם. היא מתעדכנת בכל עת בהתאם להתפתחות החברתית, מתוך זיקה ישירה למציאות המשתנה. עולם ההלכה מושתתת על הבניין שנבנה עד כה, תוך התחשבות בעקרונות הלכתיים. הרב סולוביצ'יק גורס שאיש ההלכה הוא אדם יוצר, "חלום היצירה היא האידיאה המרכזית בתודעתה של הלכה",<sup>2</sup> איש הלכה "שליט אדיר במלכות הרוח והשכל" עיצוב ההלכה הוא בהתאם לשכלם ודעתם. כאשר מצווים הם ללכת, לילך עם ההלכה.<sup>3</sup>

עתה נשוב ונתבונן על עבודה זרה, ועל מהותה. כל כולה של עבודה זרה הוא הקפאת מצב, הנצחה של רגע שחלף, הפסל ביציקתו, התמונה בתבניתה, הכוכבים, הינם דוממים נעדרי חיים, אלו מבקשים כביכול מן האדם: עצור! אל תתקדם. אולם, יכולתו של האדם להתקדם תלויה בחינניותו, ביכולתו להתקדם. הפסל הדומם, הקפוא, לא יצליח להפיח רוח חיים באדם. כך למשל מצינו בסיפור הנודע על תחילתו של ר' עקיבא:<sup>4</sup>

מה היה תחילתו של ר' עקיבא. אמרו בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר אמר מי חקק אבן זו אמרו לו המים שתדיר נופלים עליה בכל יום אמרו לו עקיבא אי אתה קורא אבנים שחקו מים...מיד היה רבי עקיבא דן ק"ו בעצמו מה רך פסל את הקשה דברי תורה שקשין כברזל על אחת כמה וכמה שיחקו את לבי שהוא בשר ודם מיד חזר ללמוד תורה. הלך הוא ובנו וישבו אצל מלמדי תינוקות.

ר' עקיבא שהיה רועה צאן,<sup>5</sup> ראה את המחזה של המים הנופלים על האבן כל יום בהגיעו לבאר, ולא נתן דעתו על כך, עד לאותו היום, עד לאותה רגע מכונן של התבוננות ששינתה את תפיסתו והפכה אותו לגדול התנאים. אותו תנא עליו אומרים חז"ל, שמשוה עולה למרום ומוצא את הקב"ה מעכב את התורה בגללו, שעתיד להיות אחד שעקיבא שמו שעתיד לדרוש כל תג ותג שבתורה,<sup>6</sup> והוא שעליו נאמר "וכולהו אליבא דר' עקיבא",<sup>7</sup> צא ולמד עד היכן כוחה של חיות מגיע.

עתה אולי ברור יותר מה הוא הטעם שהתורה דורשת מן האדם להתרחק לחלוטין מעבודה זרה. למעשה, זוהי דרישה להתרחק, מקיבעוץ בכל תחום אמוני, מחשבתי, רעיוני. התורה תובעת מאתנו להתרחק מהקרירות שבקיפאון, מהחידלון, מהעדר החיים- מן המוות. היא דורשת מכל אדם להגשים את עצמו, ליצור ולהתקדם, לחיות. חיות זו, בכוחה להניע את האדם מעלה מעלה ולחבר את האדם ככל שבכוחו, אל הקב"ה, אל מקור החיים.<sup>8</sup>

עורך: הרב ד"ר חיים טלבי  
עריכה לשונית: נעמי קסירר

<sup>8</sup> ועל זו הדרך כמעט אל כל הטומאות מתלוות אבדן של חיים או חמצתם. כך למשל: אשה נידה נחשבת לטמאה מהטעם של היעדר יצירת חיים; אשה בלידתה הופכת לטמאה כי לאחר הלידה שוב יש פוטנציאל לא ממומש, שכן כשהאשה הרה היא עסוקה ביצירת חיים ובתהליך של חיים שהוא חלק בלתי נפרד מגופה, לאחר הלידה התהליך פיזיולוגי של חיבור פיזי כפי שהיה בהיריון מופסק, על זו הדרך גם המוציא זרע לבטלה נטמא בגלל הפסד פוטנציאל של חיים.

<sup>9</sup> ערך 'הלוך'.

<sup>1</sup> וראו גם: הרב חיים דוד הלוי, שו"ת עשה לך רב חלק ז', סימן נד.

<sup>2</sup> הרב יוסף סולוביצ'יק, איש ההלכה גלוי ונסתר, מהדורה רביעית – תשנ"ב, עמ' 83.

<sup>3</sup> מנחם אלון, מעמד האשה, משפט ושיפוט, מסורת ותמורה ערכיה של מדינה יהודית ודמוקרטית, עמ' 17.

<sup>4</sup> אבות דרבי נתן נוסחא א:ו.

<sup>5</sup> כתובות סב, ב. "ר' עקיבא הוה רעיא דבן כלבא שבוע".

<sup>6</sup> מנחות, כט, ב.

<sup>7</sup> בבלי סנהדרין פו, א.

<sup>8</sup> השו"ה הרא"ה קוק, אורות, פרק ב' פסקה ג, וכן תניא-ליקוטי אמרים, פרק ד.